

Елин Пелин

Душата на учителя

Селяните от село Криво школо отдавна знаеха, че учителят им е болен и че някой ден ще ги изненада да умре.

Той бе почнал да линее от някаква си невярна болест и лицето му от ден на ден тъмнееше, снагата му съхнеше, а очите му се разгаряха и ставаха светли, някак страшно светли. В тесните му гърди бе се заселила една суха кашлица и ги дереше безмилостно, без да може горкият да я изкашля. Селяните гледаха как вечер бедният учител се връща от училището уморен, немощен и как след всеки двадесет крачки се спира и продължително кашля.

– Хубави дъски цепи даскалът – казваха те, – скоро ще ни кара да му ги ковам.

– Глътна му здравето това пусто училище. Тая кочина го изяде!

Училището, наистина, бе ниско, тясно, с изровен под, без дъски, с тесни прозорци, с мръсни стаи, натъпкани с деца до вратата. В него учителят работеше и слабите му гърди цели години непрекъснато заедно с въздуха, даден от бога да освежава кръвта, поемаха праха и нечистотиите, в които живееха селските болести.

И един прекрасен ден, след като свърши занятието си в училището, учителят се върна у дома си, легна и умря. Работата се свърши благополучно. Е, всичко е тленно!

Излезе душата на бедния учител, остави безжизненото, сухо тяло и седна на вратата да чака небесни пратеници да я приберат, за където и е мястото – за рая или за ада.

Чака душата, чака, а никой не иде.

„Каква е тая работа? – мислеше си тя, седнала на училищния праг. – А, благодарим – аз знам и да се върна.“

Но тя погледна сухото мъртво тяло, което преди малко крепеше, и разбра, че няма да бъде много щастлива, ако се върне. Пак да заскита от село на село, пак кредитори, пак кметове, пак калове, студове...

И душата почна по-силно да негодува:

„Каква несправедливост. Да ме държат тука, да чувствавам миризмата на това мършаво тяло, което тъй глупаво се е проснало там и което ме мъкна цели години със себе си, за да ме храни само с мечти и идеали. Наситих се. Друг свят съм мечтал, в друг свят минавам. Де да видим там как я карат! Или как ще съм принуден да пращам дописки по вестниците.“

Душата затрепера от яд и студ.

Беше зима. Сух помръзнал сняг покриваше всичко. Синя студена мъгла бе се свила като плащ над поля и гори и дърветата скърцаха от

скреж. Жива душа се не мяркаше по пътищата.

Но ето че нейде из мъглите се зададоха тичешком двама непознати пътници. Те вървяха тъй бързо един след друг, че наоколо им се вдигаха вихрушка от снежен прах.

„Бре! – рече душата на себе си и изтръпна. – Дали не иде инспекторът? Уредихме я! Днес е делник, а като посети училището, ще го намери пусто! Де е даскалът? – Умря! Как тъй умря без отпуска? И ето ти мъмрения, глоби, уволнения ... Но сега ми е все едно.“

Душата още не беше се опомнила от страх и ето че двамата пътници стигнаха.

Това бяха Ангелът и Дяволът. Те едвам дишаха от умора.

Учителят направи кисело лице и не иска даже да се ръкува.

– Извинявай, драги приятелю – обърна се към него Дяволът съвсем свободно и по другарски. – Ние закъсняхме и те оставихме да студуваш... Ангелът е крив за това. Даскалските души, казва, са научени да търпят. Тук-там има някои по-нетърпеливи, висши чиновници, знаеш, сърдят се, ако не послужиш навреме. Нека, казва, тях приберем по-напред. Добре, казвам, защо не? У, че като ме повлече!

Дяволът почна да се смее, колкото може, и да трие помръзналите си ръце.

На душата се хареса това.

„Виж какъв симпатичен господин бил това Дяволът – помисли си тя, – пък ни го рисуват опашат, рогат и не знам още какъв! Ей че веселяк!“

– Приятелю, аз бих желал да се запознаем. И учителската душа си протегна ръката.

– О, че ние се познаваме – рече Дяволът, като му я стисна, и пак почна да се смее от сърце.

– Как бих запушил! – рече учителят. – Имате ли тютюн?

– Заповядай – каза Дяволът и му подаде една цигара. – Нищожно нещо, но все пак удоволствие докарва, а?

И той пак почна да се смее весело и безгрижно.

– Момче, не лъжи се! – обади се наставнически Ангелът, който стоеше настрана, замислен, мълчалив и със свити криле. Гласът му беше строг, а лицето имаше заповеднишко изражение, като на иякой началник на отделение от министерството.

– Бъди по-учтив, господин Ангеле – рече душата, – аз не съм момче, аз съм доста възрастен, както виждаш!

– На – рече Дяволът, като посочи Ангела, – такива са те, ангелите.

За две пари самостоятелност няма, а говори началнически. Те се гордеят с това, че са божи служители. Те са слуги и нищо повече. Ние, дяволите, сме друга работа, ние сме волни – там е нашата сила.

Тия думи се харесаха на душата.

– Много ми се нравиш, господин Дяволе! – каза тя.

– И така, приятелю, да вървим! – каза и Дяволът. – Седни ми на крилете!

– Не! – възпротиви се Ангелът. – Той е от съмнителните. Трябва да му се прегледа сметката. Той е толкова страдал! Може да излезе праведник!

– Да, аз много страдах – рече душата.

– Знам, че си страдал – възрази Дяволът. – Вие хората сте много глупави. Все със страданията си обичате да се хвалите. Похвали ми се с нещо друго, нещо, което си завоювал, което си прескочил, което си придобил с могъществото си, с – усилието на волята си! А вие? – Да, аз много страдах, аз много теглих! Пък туй ангелите, все сметки, все сметки! Човек умира, за да се отърве от сметки, а те пак сметки.

– Поне тук да ни оставят на мира и да ни отърват от тая сметки – додаде душата, на която тъй много се харесаха думите на Дявола, когато тя гледаше вече с възхищение.

Ангелът отвори големия тефтер, в който дълго се визира, и заговори пискливо, като селска учителка:

– Ти, даскале, си праведен и аз ти заповядвам да дойдеш след мен в рая!

– Заповядваш ми, а? – рече иронично душата. – Това „заповядвам“ издава ясно стражарската ти душица... Такива душици аз много мразя!

– Ти си за рая, праведниче, и трябва да дойдеш!

– Какво ли има в тоя ваш рай, та лъжете хората – каза Дяволът.

– Всичко, каквото поискаш! Из реките мед и мляко тече, всякъде е ясно, светло, чисто. Всякой знае всичко, там няма нищо тайно за човешкия ум.

– Виж го, даскале, ти него с какво ще ми се похвалиш мед и мляко! – засмя се Дяволът. – С тия работи, приятелю, може да се похвали всеки богат човек на земята. Мед и мляко! Че в това ли се заключава щастието на човека? Всичко било ясно, всичко светло, всичко явно! Човешката душа без тайното, без тъмното, без неузнаваемото не може да живее щастливо. Тя е повече горда, отколкото я знаят на небето. За нея е нужно тъмнина, защото тя иска да стане слънце. Човек се бори с една стена, направена от гатанки. И без тая борба той не може да живее, драги мой,

ще загине, ще хване мухъл... Вие в рая сигурно не знаете що е мухъл. Помириши някой стар професор, ще узнаеш какво нещо е то.

Дяволът почна да си трие ръцете от студ, да подскача и да подсвирква с уста.

– Както се види, студено ви е? – попита го учителят и добави: – И мен ми е студено.

– Пък ангелчето даже се е изпотило – отговори Дяволът и се подсмия лукаво към Ангела.

– Пак ще се оплача от тебе на дяда Господа – рече ангелчето и се заплака от яд – Чакай да видиш! С тия философии ти разбърка ума на толкова си прости души.

– Ето ги – рече Дяволът, – робски душици! Само песнички пеят на своя господар, слугуват му и правят доноси. Нищо друго не знаят, па обидиш ли ги малко, заплакват се.

Дяволът пак почна да подсвирква и да се смее.

– Е, драги ми – потупа той по рамото плачущето ангелче, – аз никому не се оплаквам и никой не ми се оплаква! Ето ме на – сам господар, сам слуга! Свободен като вятър. Трам-тара-ра, рам, ра-рам! – запя той и се обърна към душата: – Учителю, хайде, върви с мен, остави това сантиментално ангелче!

– При вас наистина ли ще бъда свободен като вятър? – попита учителят.

– Разбира се! – отговори Дяволът. – Това е нашият принцип – да направим всичките хора свободни! Благодарение на ангелите земята е натежала от нещастници и роби.

– Ще мога ли да говоря там каквото си искам? Такова ... партии, вестници, политика? – попита въодушевено душата.

– И-и, пък ти! – запуши му Дяволът с ръка устата. – Хайде!

– Хайде – извика учителят.

– Стой, ти си праведник! Не ходи с него! – извика ангелчето.

– Махни се! – шибна го презрително душата и като скочи на демонските криле, полетя в пространството водно и весело като вятър.

КРАЙ

© 1904 Елин Пелин

Публикуван първоначално в сп. Учител, XI, кн. 3, март 1904, с. 214–217, с подзаглавие (Разказ) и подпис Елин Пелин. След това в Юбилеен сборник на разградското читалище „Развитие“ (Разград, 1904, с. 171–173). Списание Учител е народническо, бори се за защита на народното учителство, против официалната просветна политика; разказът на Елин Пелин, във формата на алегория, дава остра изобличителна сатира на тогавашното училище. – Основно преработен, като са отстранени намеците за някои съвременни тогава, но забравени по-късно обстоятелства, разказът е включен в Разкази, т. I, 1904, с. 154–159. Наново преработен, предимно езиково и стилно, включен в С1¹, 1938. Промените са посочени в Събрани съчинения, II, 1958, с. 336–339.

Елин Пелин. Съчинения, том I – Разкази 1901–1906, „Български писател“, 1972 г.

Източник: Словото

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/5287>]

---

1. Съчинения на Елин Пелин. Под редакцията на Т. Боров, С., к-во „Хемус“, т. I, 1-о изд. 1938